

Levéltári Szemle 2020/2. szám

A Levéltári Szemle 2020. évi 2. számában két fő téma, az állományvédelem és a digitalizálás köré szerveződnek a tanulmányok. Utóbbihoz kapcsolódóan – egyúttal az egyházi levéltárak digitalizálási projektjeit bemutató sorozatból – megismerhetjük a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár munkáját (Karlinszky Balázs), valamint az Osztrák Állami Levéltár és az MNL közös digitalizálási projektjét (Oross András). Az állományvédelem témakörében a tintamarás restaurálásának módjáról (Szlabey Dorottya), valamint a tömeges fertőtlenítési és savtalanítási eljárásokról (P. Holl Adrien) találunk tanulmányokat. Mindezek mellett a lapszám tartalmaz egy Ember Győző 18. századról folytatott bécsi kutatásait bemutató tanulmányt (Kulcsár Krisztina), valamint az egyik első szecessziós bérház tervrajzainak felleléséről szóló írást (Brunner Attila) is. A Kádár János és Erich Honecker 1972. februári találkozását feldolgozó tanulmányból az MNL OL-ban és a Bundesarchivban fellelhető pártokumentumokra épülő kutatás eredményeit ismerhetjük meg (Wencz Balázs). A levéltári élet első félévi híreiből összeállított Krónika ugyancsak megtalálható e füzetben.

Karlinszky Balázs: A felzárkózás sajátosságai – Digitalizálás a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltárban

A Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár 2016-ban jelent meg online szolgáltatásával a világhálón, de ennek előkészítéseként az önálló digitalizálási tevékenység már 2013-ban megindult. Az elérhető digitalizált állomány az induláskor elsősorban anyakönyveket, emellett egyházlátogatási jegyzőkönyveket és lélekösszeírásokat tartalmazott. A folyamatosan gyarapodó szolgáltatáscsomag eleinte kizárólag levéltári forrásokat közölt, 2019-től kezdődően azonban e-könyvtár szolgáltatással is bővült. Bár a szolgáltatást a többi egyházi levéltárhoz hasonlóan Veszprémben is díjkötelessé tették, a veszprémi tapasztalatok azt mutatják, hogy a szolgáltatásból befolyó összegek nem állnak arányban a ráfordítandó költségekkel, s így hosszabb távon kérdéses, hogy érdemes-e ilyen módon üzemeltetni. Veszprémben 2018 óta a digitalizálás mellett adatbázis-építéssel is foglalkoznak. Ennek keretében megkezdődött az egyházmegyére vonatkozó történeti névtárak szisztematikus feldolgozása. Több más hazai levéltárvezetőhöz hasonlóan, a tanulmány szerzője is úgy látja, legyen szó akár digitalizálásról, akár adatbázis-építésről, a jövő az intézményi összefogásé.

Brunner Attila: Megkerült tervlapok – Adatok Márkus Géza építőművész, a kecskeméti Cifrapalota alkotójának munkásságához

Néha némi szerencse is kell ahhoz, hogy adott forrás fennmaradjon. Ilyen szerencsés véletlen folytán került elő 2 tervlap, amely a mai Budapest, Péterfy Sándor utca 19. szám alatti bérház építésére vonatkozik. Az épületet a leginkább a kecskeméti Cifrapalota terveinek elkészítéséről ismert Márkus Géza műépítész kezdte építtetni, feltehetően saját tervei alapján. A rajzok tanúsága szerint Márkus már ekkor, Magyarországon elsők között, hatása alá került a kibontakozó bécsi szecessziós építészeti stílusnak, s ennek nyomán ez az épület lehetett az egyik első szecessziós stílusban épült bérház Budapesten. A tanulmány nem csupán az épület történetét mutatja be, s nemcsak Márkus Géza építészetéhez nyújt újabb adalékokat, hanem egyúttal az építész 19. század végi pénzügyi terveibe, botlásaiba is betekintést nyújt.

Szlabey Dorottya: Az írás megmarad? – A tintamarás jelensége és restaurálásának módja

A kézírás több évszázados múltjában leghosszabb ideig egyféle tinta volt egyeduralkodó Európában, a vas-gallusz vagy régi nevén gubacstinta. Szinte elképzelhetetlen, hogy a tinta maga pusztítsa el a hordozót és váljon ezáltal az írás olvashatatlanná. Pedig ez a tinta már sok irat esetében vált a károsodás okává. A jelenséget tintamarásnak nevezzük. Az írás, az iratok hosszú idejű megőrzésének záloga a hordozó stabilitása. Az iratokat leginkább veszélyeztető károsodás a katalitikus hidrolízis, ami érint minden tintamarás által veszélyeztetett dokumentumot. A tinta összetétele változott a kézi készítés évszázadaitól a gyártott tintáig, de összetevői minden jobbitó szándék ellenére belső vagy külső hatások közreműködésével sok esetben pusztítóvá váltak magára az iratra. Ez a kémiai folyamat lejátszódik papírban és pergamenben egyaránt, csak az időtartama kérdéses. A tanulmány célja, hogy bemutassa azt az évszázadokon keresztül használt, sokak által látásból jól ismert íróanyagot, amely komoly szerepet játszik az információ átadásán kívül annak olvashatatlanná válásában is. Az ilyen károsodást szenvedett iratok megmentésére azonban ma már van lehetőség.

P. Holl Adrien: Tömeges savtalanítás Budapest Főváros Levéltárában

A savas papírra írt dokumentumok élettartama lényegesen megrövidül. A hordozó savasodását két tényező befolyásolja: a papír gyártási technológiája, valamint a külső környezeti hatások. A gyártási technológia miatt 1860 és 1970 között eleve savas papírokat állítottak elő, így ezeknél az íráshordozóknál különösen fontos a káros folyamatok ellensúlyozása savtalanítás útján. Az érintett iratanyagok óriási tömege miatt ugyanakkor csakis tömeges eljárások jöhetnek szóba valóban hatékony megoldásként. Budapest Főváros Levéltára 2017 óta két technológiát (Bükeburgi eljárás, Bookkeeper technológia) is használ párhuzamosan a tömeges savtalanítás elvégzése érdekében. Ennek eredményeképpen éves szinten mintegy 50 000 oldalnyi irat élettartamát sikerül megnövelni átlagosan 200 esztendővel. A tanulmány a papírok savasodásának és tömeges savtalanításának elméletén túl a BFL-ben alkalmazott gyakorlatot is részletesen, lépésről-lépésre bemutatja.

P. Holl Adrien: Tömeges fertőtlenítési technológiák hazai és nemzetközi gyakorlata

A levéltárban őrzött dokumentumok szempontjából komoly veszélyforrást jelentenek a felületen megtapadó mikroorganizmusok. Feltétlenül szükséges az ezekkel szembeni fellépés. Ennek első lépését a preventív jellegű intézkedések képezik. A raktárakban megfelelő páratartalmat és hőmérsékletet kell biztosítani, hogy elejét vegyünk az ilyen jellegű fertőzéseknek. Ugyanilyen fontos, hogy az átvett iratanyagokat is ellenőrizzük, nehogy kívülről vigyünk be fertőzésforrást raktárainkba. Jelenleg Magyarországon a fertőzött dokumentumok tömeges fertőtlenítésére kevés lehetőség áll rendelkezésre. Ezek egyike a formaldehiddel történő fertőtlenítés, ám az utóbbi években ígéretes kísérletek zajlanak a növényi illóolajokkal való fertőtlenítés terén is.

Kulcsár Krisztina: Ember Győző 18. századról folytatott bécsi kutatásai

Ember Győző 1933 ősze és 1934 nyara között, ösztöndíjasként kutathatott Bécsben. Tanulmányútja és annak eredményei kihatottak egész későbbi történész pályafutására. Az

osztrák fővárosban elsősorban azt tanulmányozta, hogy az uralkodó által meghozott magyar ügyekre vonatkozó döntésekben kiknek a véleménye érvényesült leginkább a 18. század második felében. Utolsó ezzel foglalkozó tanulmánya – hosszú hallgatást követően – az 1950-es évek végén látott napvilágot. Bár tervbe vette egy nagyobb forráskiadvány megjelentetését az osztrák államtanács magyar vonatkozású iratairól, ám az elkészült kézirat sosem jelent meg. Annak ellenére sem került erre sor, hogy az osztrák államtanács iratanyagának jelentős része megsemmisült 1945-ben, így hiánypótló kiadvány lehetne a benne található információk vonatkozásában. A szerző szerint mára nem az jelenti a kérdést, hogy Ember Győző kéziratát érdemes-e kiadni, hanem sokkal inkább az, hogy nem lenne-e célszerű az eredeti kutatási cédulákat feldolgozni, s azokat online elérhetővé tenni, ezzel is segítve az ilyen irányú kutatásokat.

Wencz Balázs: Kádár János és Erich Honecker 1972. februári találkozója – Pártdokumentumok az MNL OL-ban és a Bundesarchivban

Jelen tanulmány célja, hogy átfogó képet nyújtson Kádár Jánosnak, a Magyar Szocialista Munkáspárt első titkárának, a Német Szocialista Egységpárt vezetőjével, Erich Honeckerrel folytatott 1972. február eleji tárgyalásáról.

A Német Demokratikus Köztársaság állampártjának vezetésében bekövetkezett 1971 májusi váltást követően Erich Honecker pártvezetői minőségében első alkalommal látogatott Magyarországra, és folytatott egyeztetéseket az MSZMP vezetőjével, Kádár Jánossal. A kétnapos tárgyalássorozaton szót ejtettek a két ország belső helyzetéről, majd ezt követően a kétoldali együttműködésről (gazdasági- és politikai) egyeztettek. A megbeszélések zárásaként a nemzetközi helyzet aktualitásait érintették a pártvezetők.

Összességében megállapítható, hogy a tárgyalásokat mindkét fél sikeresnek ítélte, ugyanis úgy vélték, hogy a találkozó a párt és az államközi kapcsolatok továbbfejlesztésének új szakaszát nyitotta meg.

Oross András: Osztrák–magyar közös digitalizálási projekt

A Bécsi Magyar Levéltári Kirendeltség egyik fontos feladatát képezi a magyar vonatkozású iratokról történő másolatkészítés, és azok eljuttatása a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárába. 1959 és 2007 között ez a munka mikrofilmezés útján zajlott, amelynek eredményeként 3,5 millió felvétellel gazdagodott az MNL OL állománya. Anyagi okoknál fogva a folyamat ezt követően átmenetileg akadozni kezdett, ám 2018-tól ismét biztosítottá váltak a pénzügyi források, s immár az újabb technológiai lehetőségekre építve, közös digitalizálási projekt indult az Osztrák Állami Levéltár és az MNL között. A projekt első lépéseként a közös hivatalok segédleteinek feldolgozása indult meg annak érdekében, hogy azok minél hamarabb online úton is hozzáférhetővé váljanak. Az elvégzett munka egyelőre elsősorban az Udvari Kamara segédkönyveire fókuszált, ám a közeljövőben megindul az Udvari Haditanács iratanyagára vonatkozó segédkönyvek szisztematikus feldolgozása is.